

מחשבות מהירות וצפופות / שלומי כהן

מסה על השיר 'צוואה' של חיה לוי

נכתב במסגרת קורס 'כתיבת מסה' במנשר, בהדרכת אורין מוריס

צוואה

אני אוריש לך אשר ועשר רק תמורת ההבטחה -
לא יהיה לך מפעל טקסטיל ונגם לא ילדות שמחה
אבל יהיה לך מה שאין לנשים בכל השפות,
אם רק תבטיחי לי שאם תהיי אמללה תקחי תרופות.
לפעמים תחשבי בטעות שהסבל עמוק בעולם
אולי תחשבי שתוכלי לתקן אותו כשתאמצי יותר מכלם,
ואז תנסי לקדח מנד מחשבות מהירות וצפופות,
אז רק תבטיחי לי שאם תהיי אמללה תקחי תרופות.
להקפיד על תזונה זה חשוב ונגם לפעל לפי תחושה,
היא מתקיף אותך עד שכבר לא תדעי מה את מרגישה.
את אולי תזקה יותר מכל הנבוכות והשקופות,
אבל תבטיחי לי שאם תהיי אמללה, את בן תקחי תרופות.
אמת שאת באה ממשפחה של הרבה נשים שכתבו למגרה,
כלן מתו צעירות ומטורפות והיו שמנות לתפארה,
לי לא אכפת למות וקנה עם קמטים וחניכים תשופות
אם תבטיחי לי שכשתהיי אמללה תקחי תרופות.

לפני מספר חודשים התישבתי איתה ועם אלון, חברי הטוב, בקפה 'אלבי' בתל-אביב. אלון היה בטוח שכבר עשיתי איתה היכרות, אבל כבר הספקנו לשבת בחוץ שלושתנו ולהזמין קפה, ועדיין לא ידעתי את שמה. 'זאת חיה לוי'. המשוררת. שכתבה את השיר על התרופות ששלחתי לך', אלון אמר לי בזמן שהיא קמה לשירותים. כשהיא חזרה לשבת איתנו, אמרתי לה שנעים להכיר ושיצא לי לקרוא את השיר 'צוואה' ושמאוד אהבתי אותו. היא הייתה נבוכה וסקרנית להכיר ולדבר ובילינו יחד עם אלון את כל הערב. תהיתי למה השיר נצרב כל-כך בזיכרון שלי, ומהו הדבר שהופך אותו ליפה בעיניי.

כשסיימתי לקרוא את השיר לראשונה, הכותרת שלו הפכה דרמטית הרבה יותר. עד לרגע זה אני תוהה אם אכן מדובר בשיר, או בצוואה של ממש. האם המעטה הצורני השירי ושיבוצו בקובץ שלימים התפרסם, אלו

הם הסוואה לצורך הבטחה להשארת צוואה של ממש, שעוקפת את הדרך הפורמלית המקובלת, ומבטיחה את מעשה ההורשה בדרכה שלה - הפיכתה לשיר, אבל שיר מאוד מסוים.

אלא שכבר בבית הראשון מובהר שהצוואה אינה מסמך מאובק שימשיך לחכות עד בוא היום, אלא דברים שפונים אל הילדה כבר בראשית חייה. הדוברת מודיעה מראש - 'נכסים לא אוכל לתת לך, גם לא ילדות שמחה'. רגע ההפנמה הזאת הוא רגע קשה. מדוע האם מקדישה לבתה הקטנה שיר טעון סבל, חולשה, ייאוש ומוות. לכאורה מדובר באקט חיובי של האם, כשהיא מביעה את דאגתה ושומרת על בתה מפני דיכאון. היא יודעת, כנראה מתוך ניסיון מר, שתרופות עוזרות בשעה חשוכה, כשאין גאולה אחרת.

אז השיר הפך בעיניי לספק-שיר ספק-צוואה-מטרידה, שממוענת לילדה קטנה. גם הלשון מרמזת על הרצון להנגיש את הדברים לילדה. דיבור יומיומי פשוט, מחורז בסופי שורות- 'הסבל עמוק בעולם' - 'תתאמצי יותר מכולם', 'להאזין לתחושה' - 'מה את מרגישה'. קיימת הקפדה ריתמית- 'להקפיד על תזונה זה חשוב וגם להאזין לתחושה' - קיימת קירבה מצלולית בין המילים - תזונה, זה, להאזין, ובמילים - חשוב, תחושה. נדמה שהמשוררת בנתה את השיר כשיר ילדים בהיר וקליט, פזמון שיתנגן ויחלחל לתודעה ולזיכרון, וימשיך להתנגן בתוכם ולהדהד. השיר נעדר סמלים מורכבים ונעדר ריבוי משמעויות, כזה שהילדה תוכל לפרוע בכל השפות'.

גם ההבטחה 'לאושר ועושר' היא הבטחה מהאגדות שפונה לילדים. אני תוהה האם כל השיר הוא תחבולה שמטרתה לקודד את השיר במוחה הרך של הילדה, המוכן לספוג את התשתית המחשבתית שתחלחל ותתפוס מקום יציב בתת מודע. נדמה שהבקשה להבטחה לקחת תרופות היא אינה באמת בקשה, כי אם מעין כפייה, תחבולה שיווקית תעמולתית. השיר יתנגן בראשה של הילדה ויחזור ויתנגן כל חייה. היא לא תוכל להניח את זה בצד. ניתן היה להניח שהדוברת פועלת מתוך תחושת בהלה למען בתה לא תיאלץ לחוות את כוחו ההרסני והמהתל של הדיכאון, אך מעשה הכתיבה עד כה נראה שקול ומחושב, סובלימטי.

מהו דיכאון של האם, שהביא אותה לכתוב את השיר. אני מניח שהוא קשור לגברים. בולט מאוד היעדר הגבר או הגברים במשפחה - 'את באת ממשפחה של נשים שכתבו למגירה / הן מתו צעירות ומטרופות והיו שמנות נורא'. הפטריארכיה. היא כנראה זו שמביאה אישה שמנה שכותבת למגרה את הדיכאון. אם כך, באמצעות השיר האם מכינה את בתה רגשית לקראת העולם הפטריארכלי שהיא הביאה אותו אליו, אך מצד שני, היא מורישה לה תקרת זכוכית מרוסקת, בתור הראשונה במשפחה שהפסיקה לכתוב למגרה, בעצם פרסום השיר עצמו.

עם זאת, קשה לי להתעלם מעצם המחשבה, שעולה כאן ביטוי לניצול יחסי כוח דווקא מצד האם. מהלך ה'קידוד' במוח הילדה עלול ליצור לטעמי לחץ גדול על נטילת תרופות, באופן שעלול להקשות על הבת לקבל החלטה כזאת מתוך חופש אמיתי, כשקולה של אמא מהדהד בראשה וקורא לה לקחת תרופות. זהו

מעשה רדיקלי של ניצול חולשתו של אדם במפגשו הראשון עם העולם. מצד שני, אני תוהה האם כל הורה כופר בעיצוב עולמו, בונה בנו תשתיות שלעולם תישארנה היסודות מהם התחלנו לחשוב, לראות ולהבין.

אני תוהה אם הרחקתי לכת במחשבות שאינן קשורות לשיר ולכוונתיה של הדוברת או של המשוררת, כי חיה נראתה לי אישה מקסימה, שאינה נבדלת מהדמות האמורפית שרואים בעיני הרוח כשאומרים 'אדם טוב'. בנוסף, אלון סיפר לי שהבת שלה הלחינה את השיר וביצעה אותו עם גיטרה באירוע שהשתתף בו, והעיד בהתלהבות על היופי והרגש שהיו בזה. פתאום המציאות שמעבר לשיר גילתה לי משהו ברור קצת יותר, שכל הערבוביאה של תחושות וניסיונות ושאלות מוסריות, התנקזה לתכלית אחרונה של ברכת אם לביתה - שיהיה לה טוב, שתהיה לה נכונות למצוא משענת, גם כשהאם כבר לא תהיה, וגם כשתהיה אומללה. פשוט קל לי מאוד לחבר בין הדוברת ובין המשוררת, ומהרושם שלי, נדמה שגם במציאות, חיה מורישה לבתה יום יום את השדה תרבותי ואת אפשרויותיה ליצור ולפעול בעולם, כמודל וכמורת דרך.

